

ANADOLU SELÇUKLU TAÇ KAPILARINDA KAVSARA KEMERLERİ

Dr. Mustafa BULUT*

Öz

Anadolu Selçuklu yapılarında mukarnaslı kavsaralar ve sivri kemer tonozlu kavsaraların üstüne ikinci bir kemer uygulamasına daha gidilmiştir. Taç kapılardaki bu kemerler *kavsara kuşatma kemeri* olarak isimlendirilmiştir. Araştırmacılar tarafından da bu kemerlerin tamamının estetik amaçlı yapıldıkları ve fonksiyonel bir amacının bulunmadığı şeklinde sonuçlara ulaşılmıştır. Anadolu Selçuklu Mimarisinde taç kapıların kavsaraları, mukarnaslarla ve sivri kemerli tonozlarla geçilmiştir. Mukarnas sistemi her ne kadar kemer mantığıyla yapılsa da üstten gelen yükün yan kanatlara aktarılması konusunda kemerler kadar başarılı değillerdir. Bu nedenle mukarnaslı kavsara bölümüne üstten gelen yükün azami derecede azaltılmak istenmesi kavsara kemeri kullanımını zorunlu kılmıştır. Kavsara kemerleri üstten gelen yükü taç kapının yan kanatlarına aktaran hafifletme kemerleridir ve tamamen fonksiyonel olarak kullanılmışlardır. Ancak taç kapının tam ortasında oldukça göz önünde bir konumu olduğu için kemerler bezenmiştir. Kemerlerin bezenmesi ve süsleme çerçevesini oluşturan silmelerin üzenği seviyesinden sonra köşe sütunçe başlıklarına kadar devam ettirilmesi bu kemerlerin estetik kaygılarla yapıldığı izlenimine neden olmuştur. Beylikler döneminde kullanımı azalan bu kemerler Osmanlı klasik döneminde ise taç kapı şekillerinin değişmesi nedeniyle artık kullanılmamaya başlanmıştır. Ulaşılan sonuçlar neticesinde de bu kemerler için "kavsara kemeri" kavramı önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Anadolu Selçuklu, Taç kapı, Kemer, Kavsara Kemeri, Yapı Elemanı.

Recessed Arches in The Anatolian Seljuk Portals

Abstract

A second arch was built on the stalactite recessed arches and pointed vault arches in Anatolian Seljuk structures. This arches on the portals named as *recessed enclosure arch*. The researchers have also come to the conclusion that all of these arches are made for aesthetic purpose and that they had no functional purpose. In the Anatolian Seljuk Architecture the recessed arches of the portals had been made with stalactites and pointed vault arches. Although the stalactite system is made with the principle of an arch, it is not as successful as the arch in conveying the load from the top to the side wings. For that reason, the use of recessed arch was necessitated to reduce the load on stalactite recessed arch from the top to the maximum extent. The recessed arches are relieving arches that transfer the load from the top to the side wings of the portal and used as

---

* blt8@hotmail.com, ORCID: 0000 0002 1891 5220

fully functional. However, the arches are decorated as they a very eye-catching location in the middle of the portal. The titivation of the arches and continuing up the moldings forming the decoration frame to the corner colonnette headings after the level of the stirrups caused the impression that these arches were made with aesthetic concerns. These arches whose usage decreased during the period of Beyliks, it were no longer used during the classical Ottoman period because of changes in portal shapes. As a result of the conclusions reached, the term "recessed arch" has been recommended.

Keywords: Anatolian Seljuk, Portal, Arch, Recessed Arch, Constructional Component.

1. Giriş

Ortaçağ mimarisi yapıların yığma teknikle tasarlandığı, geniş açıklıkların ise kemerlerle geçildiği örneklerden oluşur. Bu yapılar Sanat Tarihi disiplini içerisinde süsleme özellikleri ön planda tutularak incelenmiş, bazı yapı elemanlarının fonksiyonları ve strüktürel özellikleri pek dikkate alınmamıştır. Bu duruma da yine bu yapı elemanlarının süslemeli olarak verilisinin ve yeterli olmayan teknik birikim ve bakış açısının neden olduğu söylenebilir.

Anadolu Selçuklu mimarisinde en önemli dış öge taç kapılardır. Yapıların odak noktasını oluşturan ve süslemelerin yoğunlaştığı bu taç kapılar çok sayıda unsurun bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu unsurların en önemli olanlarından birisi de kavsara kemerleridir. "Kuşatma kemeri", "kavsara kuşatma kemeri", "kavsara çevre kemeri", "sathi kemer", "kemer", "kemer frizi"¹ ve kavsara kemeri² şeklinde ifade edilen kavsara kemerleri, R.H. Ünal tarafından "mukarnas kavsaralarda keskin hatlı üçgen görünüşü biraz yumuşatabilmek ve kavsaranın iki yanındaki alanı daha kolay süslenebilir bir duruma getirmek için kuşatma kemerleri yapımına başvurulmuştur"³ şeklinde açıklanmıştır. Ş. Çakmak'ın tanımı ise "herhangi taşıyıcı işlevi bulunmayan, tamamen dekoratif amaçlı unsurlardır"⁴ şeklindedir. Benzer tanım M. Karademir tarafından da yapılmış ve bu kemerlerin yapılmasının en önemli sebeplerini "sadelik kaygısı ve derin nişlerin verdiği etkiyi gizleme çabası"⁵ olarak değerlendirmiştir. Her üç tanımdan da anlaşılacağı üzere, kavsara kemerinin tamamen estetik kaygılarla yapıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca isimlerin önlerindeki farklı sıfatlar da mimari fonksiyonellikten ziyade bir süsleme anlayışına ağırlık verildiğini göstermektedir. Bununla birlikte R.H. Ünal "mukarnas kavsaralarda rastlanılan kuşatma kemerlerine sivri kemer tonozlu kavsaraların örnek teşkil ettiklerine en açık

¹ Ünal, 1982. Bayburtluoğlu, 1976. Ögel, 1966. Mülayim, 1982.

² Yavuz, 1983.

³ Ünal, 1982, 40.

⁴ Çakmak, 1999, 154.

⁵ Karademir, 2015, 425.

kanıt, bu kemerlerin bir kısmının hiçbir inşai fonksiyonları ve taşıyacakları hiçbir yük olmadığı halde köşe sütuncukları üzerine oturmalarıdır”⁶ demektedir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla da Ünal, bazı kavsara kemerlerinin fonksiyonel özelliklerinin olduğunu belirtmiştir. Ancak bahse konu yayında bu durum üzerinde hiç durulmamıştır.

Duvar, sütun ve ayaklar arasındaki açıklığı geçmeye yarayan kavisli yapı öğelerine *kemer* denilmektedir⁷. Anadolu Selçuklu mimarisinde çok sayıda farklı kemer formları kullanılmakla beraber en fazla sivri kemer kullanılmıştır. Bununla birlikte kemer çeşitlerinden hafifletme kemeri de oldukça sık kullanım olanağı bulan kemerlerdendir. “Hafifletme (tahfif, boşaltma) kemeri, bir kapı veya pencere açıklığının üstündeki duvar ağırlığını düz atkı üzerine yüklemeyip iki taraftaki ayaklara bindirmek veya duvarın bir kısım yükünü iki taraftaki daha sağlam kısımlara oturtmak için yapılan ve içi doldurulan kemerlerdir”⁸.

Kavsara kemerinin tanımı, Anadolu Selçuklu taç kapılarında kavsaraya gelen yükü taç kapının yan kanatlarına aktaran, üzengi taşının altındaki bölümleri silmelerle geçilmiş ve taç kapı yüzeyinden çok az çıkıntı yapan hafifletme kemeri, şeklinde yapılabilir.

Anadolu Selçuklu mukarnas kavsaralı taç kapılarının büyük bölümünde kavsara kemerleri kullanılmıştır. Boşluk bırakılmadan bezelenen taç kapılarda bazı unsurların bezeme içerisinde kaybolması veya gözün bezeme üzerinde yoğunlaşması nedeniyle bazı yapı elemanlarının fonksiyonları gözden kaçırılmıştır. Taç kapılardaki giriş açıklığının üzerindeki bir kısım basık kemerlerin “geçmeli”⁹ yapılışı gibi kavsara üzerindeki kemerlerin de ilk bakışta dekoratif amaçlarla yapıldığı düşünülmüştür. Bu bölümler ayrıntılı olarak ele alındığında tamamen yapısal kaygılar nedeniyle bu uygulamalara gidildiği görülecektir.

2. Kavsara Kemerlerinin Özellikleri

Mukarnaslı kavsaralar bindirme kemer tekniğinde yapılmaktadır. Taç kapının iki yanından ve giriş açıklığını örten kemerinin üzerinden birinci sırası başlayan mukarnaslar taç kapı yüzeyinde ve son sırada bulunan mukarnasa doğru kademeli daralarak nihayetlenir. “Kavsara bir çeşit mekân örtüsüdür ve mukarnasların nişi örtme şekli yarım kubbe olarak nitelendirilebilir”¹⁰. En üst sıra mukarnasların, kavsaranın yarım kubbe şeklindeki yapısından dolayı yükün aktarıldığı noktalara en uzak mesafede olması ve yığma yapı tekniğinden kaynaklı daha üstten gelen yüklerle ilk karşılaşacak bölüm olması nedeniyle bu

⁶ Ünal, 1982, 40.

⁷ Arseven, 1947, C: 2, 1007. Hasol, 1998, 247. Sözen vd. 1999, 127.

⁸ Arseven, 1947, C:2, 1013. Hasol, 1998, 251.

⁹ Işık vd. 2005. 223-226. Yapılan deneyde kemer taşları arası geçmeli kemerlerin kemer taşları arası düz kemerlerden daha yüksek yük taşıma kapasitelerinin olduğu ispatlanmıştır.

¹⁰ Ögel, 1966, 100.

bölümlerin tahribata uğramaları olasıdır ve yapısal olarak desteklenmesi gerekmektedir. Bu duruma en önemli örnek *Alaca Hüseyin Gazi Medresesi* (13. yüzyıl ikinci yarısı) taç kapısıdır (Fot. 1). Kavsara kemeri kullanılmayan bu taç kapının üst iki sıra mukarnasları oldukça tahrip olmuş durumdadır. *Avanos Sarıhan* avlu taç kapısının (Fot. 2) da en azından silmeleri köşe sütunçelerine uzanacak şekilde bir kavsara kemerinin olmadığı söylenebilir¹¹. Sivri kemer tonozlu taç kapılarda kullanılan, üzengi taşı olmayan ve taç kapı yan kanatlarının kestiği türden kavsara kemerine sahip olup olmadığı konusunda ise yapılan restorasyon nedeniyle yeterli veri bulunmamaktadır. Ancak kavsara kemeri kullanılan *Aksaray Sultan Hanı* (1129) avlu (Fot. 3) ve kapalı kısım taç kapıları, *Kırşehir Alaaddin Cami* taç kapısı, *Kayseri Sahibiye Medresesi* taç kapısı ile *Evdır Han* (1215-19) taç kapısının (Fot. 4) üst bölümleri yıkıldıkları halde kuşatma kemeri ve o seviyenin ayakta kaldığı görülür. Bu durum da kavsara kemerlerinin fonksiyonunu göstermesi açısından önemlidir.

Fot.1. Alaca Hüseyin Gazi Medresesi taç kapısı (Oktay GÜNDOĞDU).

Fot. 2. Avanos Sarıhan avlu taç kapısı.

¹¹ Dursun, 2016, Çizim 326'da yapılan restitüsyon denemesinde her ne kadar köşe sütunçeleri kalınlığında ve açılal özelliklerine dikkat edilmeden tek eksenli sonsuz karakterli geometrik kompozisyonundan bir kavsara kemeri çizilmişse de sekizgen açılara sahip bu süslemenin kavsara kemeri olamayacak kadar ince olduğu yapının özgün taşlarındaki süslemeden anlaşılmaktadır.

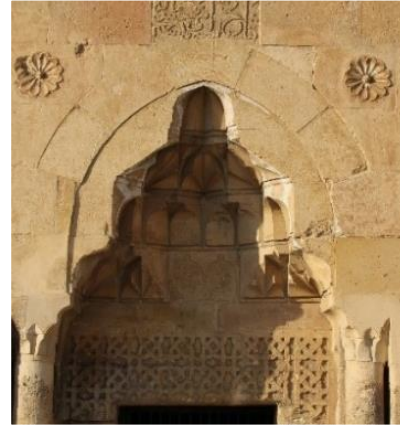
Fot. 3. Aksaray Sultan Hanı avlu taç kapısı.

Fot. 4. Evdir Han taç kapısı.

Fot. 5. Amasya Şifahanesi taç kapısındaki kuşatma kemeri ve iç bölümdeki deformasyonlar.

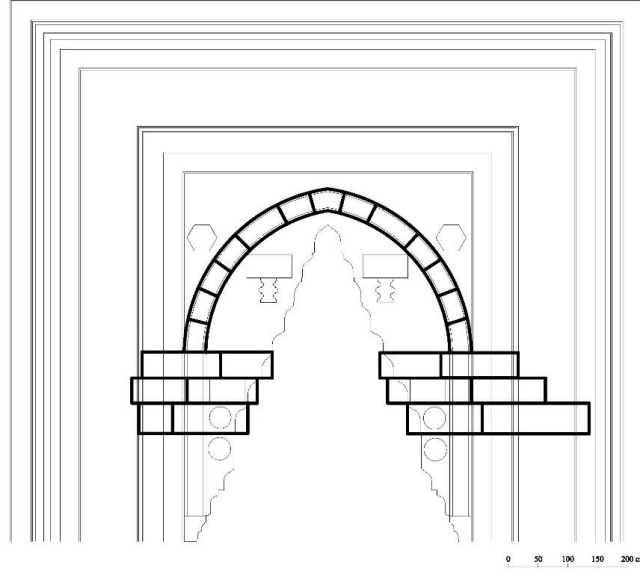

Fot. 6. Divriği Sitte Melik Türbesi taç kapısı kavşatma kemeri (Oktay GÜNDOĞDU).

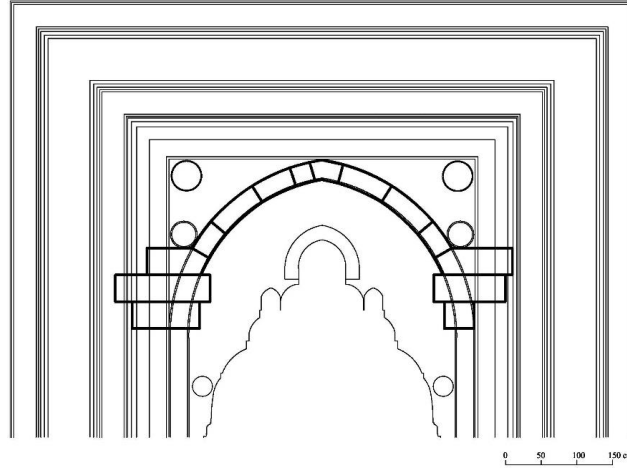
Kavşatma kemerleri Anadolu Selçuklu yapılarında genel olarak üç şekilde kullanılmıştır. Birinci kullanıma örnek *Aksaray Sultan Hanı* avlu taç kapısıdır (Çizim 1, Fot. 3). Bu taç kapının kavşatma kemerinin üzengi taşına kadar olan bölüm kemer taşlarıyla oluşturulmuştur. Üzengi taşı ve kemer silmesinin aşağıya doğru devam ettirildiği diğer taşlar ise taç kapının yan kanatları ve mukarnasların örgü taşları şeklinde tasarlanmıştır. Bu sayede kemer yükü doğrudan oturduğu noktaya değil, taç kapı kanadına dağıtılmıştır.

İzzettin Keykavus Şifahanesi (1217), *Ağzıkara Hanı avlu* (1231-37), *Alay Han* (1228), *Evdir Han* (1215-29), *Hunat Hatun Camii* (1238) batı, *Hunat Hatun Medresesi* (1238), *Susuz Han* (1244-46), *Develi Ulu Camii* (1281), *Hacı Kılıç Medresesi*

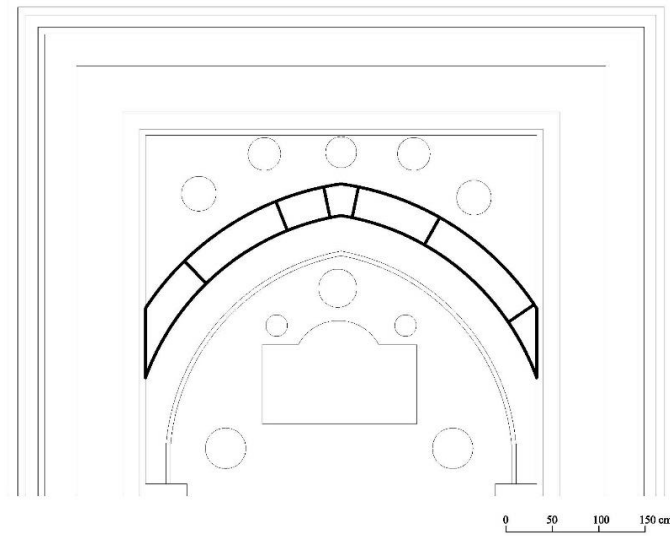
(1249), *Kölük Cami* (1210), *Sahibiye Medresesi* (1268), *Kayseri Sultan Hanı* (1230-34) kapalı kısım, *Karatay Hanı* (1240) avlu, *Sivas Gök Medrese* (1271) ve *Erzurum Çifte Minareli Medrese*, (1291) taç kapılarındaki kavsara kemerlerinin de *Aksaray Sultan Hanı* (1229) avlu taç kapısı kavsara kemeriyle aynı özellikte olduğu söylenebilir.

Çizim 1. Aksaray Sultan Hanı avlu taç kapısı kavsara kemeri kemer taşları ve üzengi altındaki örgü taşları (Argun Kocadağistan'dan işlenerek).

Çizim 2. Eğirdir Hanı taç kapısı kavsara kemeri kemer taşları ve üzengi altındaki örgü taşları.

Çizim 3. Karatay Han kapalı kısım taç kapısı kavsara kemeri kemer taşları (Tuğba Sevilay'dan işlenerek).

İkinci kullanıma örnek ise *Eğirdir Hanı* (1229-36) taç kapısıdır. Bu taç kapıda, köşeliklerdeki rozetin hemen altındaki taşın kavsara kemerinin üzengi taşı olduğu görülmektedir (Çizim 2, Fot. 7). Bu bölüme kadar kemer taşlarının kullanılarak oluşturulduğu kemerin, daha alt bölümündeki taşlar ise taç kapı kanadı ve köşeliklerdeki örgü taşlarıdır. Ancak kemerin silmesinin kilit taşından köşe sütunçesine kadar uzatılması nedeniyle bu ayrım yapılamamıştır. *Niğde Alaaddin Camii* (1224), *Aksaray Sultan Hanı* (1229) kapalı kısım (Fot. 8), *Hunat Hatun Camii* doğu (1238) ve *Sahipata Camii* (1258) taç kapılarındaki kavsara kemerlerinin de *Eğirdir Hanı* taç kapısındaki kavsara kemeriyle aynı şekilde yapıldığı söylenebilir.

Ağzıkara Hanı (1231-37), *Karatay Hanı* (1240) kapalı kısım (Çizim 3), *Ak Han* (1254) avlu ve kapalı kısım, *Hatun Hanı* (1238) avlu ve *Sırçalı Medrese* (1242) taç kapıları sivri kemer tonozlu kavsaraya sahip olmasına rağmen kavsara kemerlerinin kullanıldığı üçüncü formu temsil eder. Alttaki kemeri destekleyen yapıdaki bu kavsara kemerlerine üzengi düzenlenmemiş, taç kapı kanatlarındaki bordürlerle sınırlandırılmıştır.

Bu üç kullanım dışında az sayıdaki taç kapıda farklı kullanım özellikleri belirlenebilmektedir. *Kırşehir Alâeddin Camii* taç kapısı (1246-47) kavsara kemeri iç içe düzenlenmiş iki kemerle yapılmıştır. Kemer taşlarının sırt bölümleri batı yönde kemer köşeliğine doğru uzanacak şekilde farklı bir anlayışla tasarlanmıştır. *Divriği Ulu Camii* (1228) doğu taç kapısının (Fot. 9) kavsara

kemerinin kemer taşları da aynı şekilde yapılmış olup daha nizami olduğu dikkat çekmektedir.

Niğde Alaaddin Camii (1224) taç kapısının mukarnaslı kavsarasının hemen üzerinde kemer şeklinde bir süsleme şeridi bulunur. Sadece iki kemer taşına sahip bu süsleme şeridinin silmelerle çevrelenmemesi ve kavisinin düzensizliği başarılı olmayan bir tasarıma işaret etmektedir.

Kavsara kemerleri Anadolu Selçuklu yapılarında taç kapı yüzeyinden ince bir silme şeklinde taşıntı yapmaktadır. Bu nedenle *Dunaysır Ulu Camii* (1200) taç kapısındaki dilimli kemerin kavsara kemeri olarak değerlendirilmemesi gerekir. Bu haliyle sivri kemer tonozlu kavsaraların dilimli kemer şeklindeki çeşitleri olduğu söylenebilir.

Anadolu Selçuklu taç kapılarından bazılarında kavsara kemerleri kullanılmamıştır. Mukarnaslı kavsarasının oldukça dar ve yüksek yapıldığı aynı zamanda plastik değerli süslemelere yer verilen *Buruciye Medresesi*'nde (1271), mukarnaslı kavsarasının derinliğinin az olduğu *Çay Taş Medrese* (1278) ve *Çöreği Büyük Tekkesi*'nde (14. yüzyıl başı), mukarnaslı kavsarasının derinliğinin az olduğu ve düzenlenen pencereler nedeniyle *Tokat Gök Medrese*'de (1270) kavsara kemeri kullanma yoluna gidilmemiştir. Bununla birlikte *Kırkgöz Han* (1237-46), *Şarapsa Han* (1237-46), *Çardak Han* (1230), *Amasya Burmalı Minare Camii* (1237-46), *Antalya Karatay Medresesi* (1250) ve *Horozlu Han* (1246-49) taç kapılarında kavsaranın sivri kemerli yapıldığı ve kavsara kemerinin kullanılmadığı görülmektedir.

Kavsara kemerinin silmeleri bazı taç kapılarda taç kapı köşelerindeki sütunçeler üzerinde nihayetlenmektedir. Bazı taç kapılarda ise (*Kayseri Sultan Hanı* kapalı kısım taç kapısı, *Kırşehir Alaaddin Camii* taç kapısı) zemine kadar devam etmektedir. Ancak silmelerin üzerine işlendiği bu taşlar belirli yükseltiye kadar kemer taşı şeklinde değil, örgü taşı şeklindedir. Bu durum aynı zamanda yapısal bir zorunluluktur. Kavsara kemerinin köşe sütunçeleri üzerine kadar kemer taşlarıyla devam ettirilmesi, taç kapı yan kanatlarının kavsaranın olduğu orta bölümle en azından taç kapı yüzeyinde (taşların şaşırtmalı yapılmayışı nedeniyle) bağlantısının kopması, bu kısımların daha fazla tahrip olması anlamına gelecektir. *Amasya Şifahanesi* (1308-09) taç kapısında; kavsara kemeri taç kapı kanatlarından, mukarnaslarla kemer arasında kalan bölümler de kavsara kemerinden ayrılmış durumdadır (Fot. 5). Benzer durum kısmi olarak Sivas Çifte Minareli Medrese taç kapı kavsara kemerinde bulunmaktaysa da burada üzengi taşlarının altındaki taşların taç kapı simetri eksenine doğru olan küçük çıkıntılarının bu zayıflığı giderdiği söylenebilir. Kemerler, üstten gelen yükü kemer taşları vasıtasıyla oturdukları taşıyıcı sistemlere aktarırlar. Kavsara kemerleri ise diğer kemerler gibi sütun, ayak veya duvar yüzeyine değil de yaklaşık 2 m. ene sahip olan taç kapı kanatlarının üzerine oturmaktadır. Kavsara kemerinin taç kapı yüzeyinde sadece kemer, kilit ve üzengi taşı şeklinde

verildiği düşünülürken estetik bir tasarımın oluşmadığı hemen görülecektir. Bununla birlikte *Divriği Sitte Melik Türbesi* (1196, Fot. 6), *Konya Hacı Ferruh Mescidi* (1223) taç kapılarındaki ve *Amasya Gök Medrese Camii Türbesi* penceresindeki silmelerle devam ettirilmeyen ve üzenği seviyesinde kesilen kavsara kemerinin de başarısız tasarımlar olduğu dikkati çekmektedir. Benzer durum *İzzettin Keykavus Şifahanesi* giriş eyvanı penceresinin kavsara kemerinde de vardır.

Anadolu Selçuklu taç kapılarında kavsara kemeri daha estetik bir tasarım adına silmelerle devam ettirilmiş, yapısal bir zorunluluk bezemeye gizlenmiştir. Ortaçağ sanatçısı bu durumu o kadar ustalıklarla yapmıştır ki taç kapı yüzeyindeki taşların dikkatli bir şekilde tek tek incelenmesi neticesinde bu durum ortaya çıkarılabilmektedir.

Beylikler Dönemi'nde bazı yapılarda kullanılan bu kemerlerin Sinan döneminde kullanılmadığı görülmektedir. M. Karademir buna gerekçe olarak "işlevi olamayan bu kemerler yerine silmelerin kullanılarak sadeliğin elde edildiği ve kemer yerine rozetler ve gülbezelerle cephelerin hareketlendirildiğini"¹² ileri sürer. "Sinan dönemi taç kapılarının kavsara açıklığı Anadolu Selçuklu taç kapılarına göre oldukça dar ve mukarnaslı kavsara yüksek bir şekilde yapılmıştır"¹³. Bu kadar ince uzun mukarnaslı kavsarayı kuşatacak gotik tarzı bir sivri kemer Türk mimarisinde kullanılmamıştır. Ayrıca oranların bu şekilde olduğu bir mukarnaslı kavsarada kavsara kemerine ihtiyaç duyulmamıştır. Bununla birlikte Sinan dönemi taç kapılarının mukarnasları, taç kapının silmeli çerçevesinin hemen altında nihayetlenmektedir. Dolayısıyla mukarnaslı kavsaraya etkileyen bir veya iki sıra örgü taşından başka bir ağırlık olmayacaktır. Bu tasarım sisteminde de yine kavsara kemeri kullanımına gerek görülmemiştir. *Süleymaniye Camii* harim taç kapısı, *Edirne Üç Şerefeli Camii* taç kapısı, *Edirne Selimiye Camii* harim taç kapısı, *Manisa Muradiye Camii*, *Konya Selimiye Camii* ve *Payas Sokullu Mehmet Paşa Camii* taç kapılarında olduğu gibi bazı Osmanlı yapılarında mukarnas kavsaraların tasarımlarının farklılığı dikkati çekmektedir. Klasik dönem mukarnas kavsaraların üç yönden tepeye doğru eksen üzerindeki yükselişleri söz konusudur. Ancak belirtilen bu yapılardaki taç kapılarda simetri eksenindeki ortaya doğru çıkıntı yapan büyük boyutlu mukarnas konsollarla kavsara bölümü desteklenmiştir.

---

¹² Karademir, 2015, 425.

¹³ Ödekan, 1988, 523.

Fot. 7. Eğirdir Hanı taç kapısı

Fot. 8. Aksaray Sultan Hanı kapalı kısım taç kapısı

Fot. 9. Divriği Ulu Camii doğu taç kapısı kavsara kemeri taşlarının dizilişi.

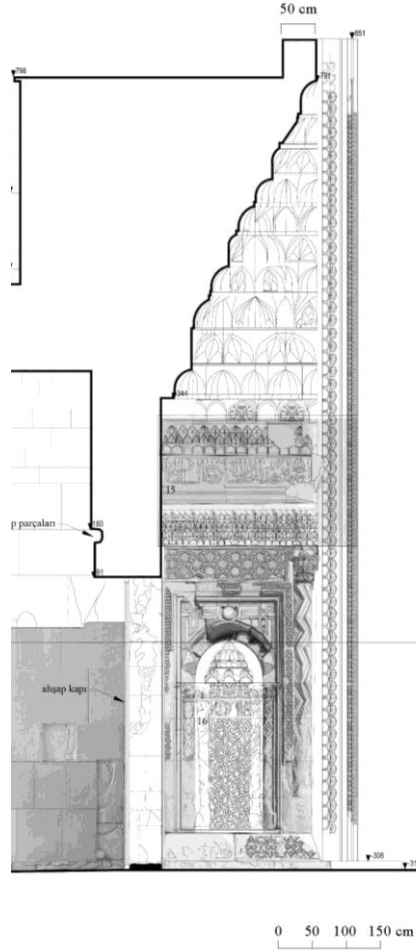
3. Sonuç

Anadolu Selçuklu mimarisinde kavsara kemerleri bir hafifletme kemeridir ve kavsaraya gelen yükün yan kanatlara aktarılması gibi tamamen strüktürel zorunluluk gereği tasarlanmışlardır. Aksaray Sultan Hanı avlu taç kapısının (Çizim 4) günümüzde ayakta kalan kavsara kemerinin kemer taşı kalınlığı 50 cm olarak yapılmıştır. Bu durum da kavsara kemerinin taç kapılarda fonksiyonel bir unsur olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Kavsara kemeri; kemer taşlarıyla, kanatlarla orta bölümün bağlantısını kesmemek adına üzengi taşına kadar yapılmış, estetik kaygılarla da sütunçe başlıklarına kadar silmelerle uzatılmıştır. Taç kapı yüzeyinde olması nedeniyle de bu alanlar boş bırakılmamış, geometrik veya bitkisel kompozisyonlarla bezemeleri yapılmıştır. Geometrik kompozisyonlar tek veya iki eksenli sonsuz karakterli kompozisyonlardır. Kavisli bir yüzeye işlenmelerinden dolayı da geometrik kompozisyonlarda açarın küçük farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Erken tarihli birkaç yapıda ise bu alanların süslenmediği ve silmelerle devam ettirmediği görülmektedir. Dolayısıyla estetik olmayan bu görünümün zamanla kullanımının terk edildiği ve kavsara kemerlerinin bezenerek silmelerle sütunçe başlığı veya zemine kadar uzatıldığı yeni bir tarz benimsenmiştir.

Anadolu Selçuklu taç kapılarındaki nişlerin de mukarnas kavsara ile örtüldüğü görülmektedir. Ancak nişlerin küçük ölçekli olması ve bu bölümlerin yekpare bir taşla tek seferde geçilmesi nedeniyle niş kavsaralarının taç kapıyı zayıflatma durumu söz konusu değildir. Bu nedenle nişlerdeki kavsara kemerlerinin Evdir Han taç kapısı dışındakiler kavsara taşlarıyla yekparedir ve silmelerle belirginleştirilmiştir. Bazı taç kapı nişlerinde ise bu kemer hiç kullanılmamıştır.

Anadolu Selçuklu mimarisinde kavsara kemerleri tamamen fonksiyonel nedenlerle kullanılmış, taç kapı yüzeyinde olmaları nedeniyle de üzerleri bezenmiştir. Dolayısıyla kavsara kuşatma kemeri ve kavsara çevre kemeri isimlerindeki kemerin fonksiyonuna dair olmayan kuşatma ve çevre kelimelerinin kaldırılarak kavsara kemeri şeklinde isimlendirilmesi önerilebilir.

Çizim 4. Aksaray Sultan Hanı avlu taç kapısı kesiti. (Argun KOCADAĞISTAN).

4. Kaynaklar

- ARSEVEN, C. E., 1943, *Sanat Ansiklopedisi*, Maarif Matbaası, İstanbul.
- BAYBURTLUOĞLU, Z., 1976, *Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni*, Vakıflar Dergisi, Sayı: XI, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s: 67-106.
- ÇAKMAK, Ş., 1999, *Erken Osmanlı Dönemi Mimarisinde Taç kapılar (1300-1500)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- DURŞUN, Ş., 2016, *Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- HASOL, D., 1998, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- IŞIK, N., GÖKDEMİR, A., GÖKDEMİR, S., 2005, *Blok Birleşimleri Farklı Yapılan Üç Dairesel Kemerin Performans Kıyaslaması*, Politeknik Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, s: 223-226.
- KARADEMİR, M., 2015., *Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taç kapılar*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- MÜLAYİM, S., 1982, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, *Selçuklu Çağı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖDEKAN, A., 1988, *"Taç kapılar"*, *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, Cilt:1, s: 521-524.
- ÖGEL, S., 1966, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SÖZEN, M.-TANYELİ, U., 1999, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÜNAL, R. H., 1982, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taç Kapılar*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- YAVUZ, A.T., 1983, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer*, Kelaynak Yayınevi, İstanbul.